

Vem ska plocka skogens bär? Hur blir branschen långsiktigt hållbar?

Vilka regler gäller, vem får plocka och var får man plocka? Vilken ekonomi ligger i de vilda bären och hur tar vi tillvara den resurs som bären utgör.

Text: Cecilia Wahlberg Roslund, CEWARO AB
Foto: Åsa Jonsson

Allemansrätten

Tack vare allemansrätten kan alla röra sig fritt i den svenska naturen och plocka vilda växter, svamp och bär. Vilt växande bär tillhör markägaren så länge de sitter på riset. Markägaren får inte hindra någon från att plocka bär på marker där allemansrätten gäller, inte heller kommersiellt organiserad bärplockning i stor skala, så länge det sker utan annan skada eller besvär för markägaren. Arrangörer av organiserad bärplockning har ett stort ansvar och bör prata med markägaren i förväg samt utbilda plockarna om allemansrättens ansvar och skyldigheter.

Bärvolymer och historia

Enligt Sveriges Lantbruksuniversitet mognar ca 500 000 ton vilda bär (blåbär, lingon, hjortron) i svenska skogar varje år, fast variationen är stor. Ca 75% av total mängd vilda bär finns som regel i Norrland. Handel med skogens bär och export har förekommit sedan 1700-talet. Fram till 1980-talet var bärplockning en svensk folkrörelse med privatpersoner som plockade bär både för självhushåll och för försäljning till lokala uppköpare. År 1977 gjordes en enkät som visade att 40 000 ton bär plockades för självhushåll. Branschen har sedan genomgått en förändring och när allt fler utländska plockare kom till Sverige i början av 2000-talet uppstod behov av översyn gällande arbetsvillkor och regelverk. Sedan 2013 har bärbranschen arbetat enligt en modell som togs fram i samverkan med Näringsdepartementet. Ca 5-6000 thailändska bärplockare anställda av thailändska bemanningsföretag har utgjort basen i upplägget. Skogsbärbranschen har sedan dess dominerats av ett antal större företag som samlar in de

stora volymerna, varav merparten säljs utomlands. Dock finns fortfarande självhushållande plockare, lokala plockare med bärförädling i mikroskala samt utländska så kallade fria plockare som på eget initiativ kommer hit för att plocka bär och sälja till uppköpare.

Skatteregler och ekonomi

Enligt Skatteverket råder olika regler för organiserade plockare, friplockare och privatpersoner. Inkomster vid försäljning av egenplockade vilt växande bär är skattefria upp till 12 500 kr per beskattningsår och person/familjemedlem. Skattefriheten gäller inte om plockningsverksamheten utgör näringsverksamhet eller för ersättning som utgör lön eller liknande i inkomstslaget tjänst. Den som

anlitas av någon annan för att plocka bär är skattskyldig för inkomsterna från första kronan. Svårigheter med tolkning av regler, om det gäller handel med vara eller tjänst, kan medföra problem och har resulterat i domstolsprövning (ex RÅ 2003 ref. 89).

När politiken föreslog ny skatteregel, så kallad SINK-skatt (Särskild inkomstskatt för utomlands bosatta) agerade de större företagen och sammanställde rapporten *Bärkraft med socialt ansvar SKATTEREGLER FÖR HÅLLBAR BÄRPLOCKNING 15 APRIL 2020*. Bakom rapporten står 15 företag bl.a. Polarica, Frostab, Norrskensbär, Bothnia Bär och Blåtand. Uppköpare och återförsäljare av svenska skogsbär uppges omsätta runt

2,5 miljarder kronor per år, sysselsätter ca 200 fast anställda samt 5 000-10 000 säsongsengagerade bärplockare, såväl inhyrda som friplockare. Mellan 10 000-20 000 ton bär plockas kommersiellt i skogen varje år i Sverige och uppskattas stå för ca 25 procent av världsmarknaden för europeiska vildväxande blåbär, lingon och hjortron. Förädlingsvärdet för dessa bär uppskattas till 3-4 miljarder kronor. Svensk bärelexport uppgår till ca 500 miljoner-1 miljard kronor per år.

Trots branschens protester infördes de nya reglerna den 1:a januari i år. Branschen menar att de ekonomiska konsekvenserna ännu är oklara. Innebär skatten att marknadspriset stiger eller får plockarna lägre lön? Hur ska svenska företag klara konkurrensen från andra länder som har mer gynnsamma skatteregler? Finansdepartementet svarade branschen via media i augusti, att bärnäringens beräkningar är felaktiga. Bärnäringen har räknat med att de ska betala arbetsgivaravgifter på bärplockarnas löner vilket inte stämmer. Sedan kommer bärplockarna sannolikt inte att betala skatt i sina hemländer, ”eftersom de flesta länder eliminerar dubbelbeskattning för personer med hemvist i landet”. Enligt SVT’s dialog med Finansdepartementet behöver företagen höja bruttolönen med ca 12-15 procent för att nettolönen

ska förbli oförändrad och arbetskraften fortfarande intresserad av att komma hit. Frågan är ändå om nuvarande organisationsmodell är långsiktigt hållbar för framtiden?

När corona-pandemin slog till under våren 2020 uppstod en rad frågetecken om hur årets bärplockning skulle bli. Stor osäkerhet rådde in i det sista men efter förhandlingar mellan branschen och thailändska beslutsfattare, avtal om betalning för corona-relaterade kostnader, kom till slut några hundra thailändare till Sverige. Krisen väckte många frågor om framtiden och i takt med att fokuset nu ökar på Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen är det läge att utveckla nya affärsmodeller för insamling av skogens bär. Även norra Sveriges livsmedelsstrategier och landets kommande krisberedskapsplaner bidrar till ökat fokus på mer självförsörjning vilket är svårt att nå med utländsk arbetskraft, särskilt i händelse av kris.

Ekologisk certifiering

Förädlingsföretag med KRAV-certifierade produkter frågade sig inför fjolårets säsong hur de skulle få tag på KRAV-certifierade bär ifall de thailändska plockarna skulle utebli. Ekologisk certifiering av skogens bär enligt KRAV’s regelverk utgår helt ifrån modellen med

utländsk arbetskraft vilket gör att bärplockade av svenska fria plockare inte kan KRAV-certifieras (www.krav.se/produkter/vildvaxande). Dialog hölls med tjänstemän hos KRAV om eventuella åtgärder eller undantag p.g.a. Coronapandemin men ingen vilja fanns att lösa den aktuella situationen. Lösningen blev istället EU-ekologisk certifiering som fokuserar på bärerens ursprung och inte kräver anställda plockare utan tillåter fria plockare.

Framtid

Då endast enstaka procent av bærtillgången samlas in och huvuddelen av förädlingen sker utomlands är potentialen för branschens utveckling stor. Nya lönsamma affärsmodeller som bygger på inhemsk arbetskraft kräver en översyn av produktionskedjan. Hittills har många aktörer varit inblandade, och alla deltagare i en värdekedja ska ha sin del av marknadsvärdet och vara lönsamma för att kedjan ska vara hållbar och fungera. Flera nya initiativ är nu på gång, tex Umeå Universitet som etablerat ett FoU-nätverk för forskning och företag, RISE som just startat två nya utvecklingsprojekt; Finest och Fairchain med fokus på kartläggning av bär och bäraffinaderi, en gemensam vision om KUB, ett nationellt kunskapscentrum för bärproduktion inkl. en utbildning.

INFO

Arbetsförmedlingen erbjuder olika typer av anställningsstöd via projekt **Mer Mat-Fler jobb**, till företag som är beredda att anställa svenska bärplockare. Arbetsförmedlingen: Jennica Kärnegård
Tel 010-488 42 22, E-post jennica.karnegard@arbetsformedlingen.se

Utveckling Bioekonomi Landsbygd Livsmedel